

УДК 007: 304: 659.3

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ЗМК У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ІНЖИНІРИНГУ

Олександр Холод

*Київський національний університет культури і мистецтв,
вул. Щорса, 36, Київ, 01133, Україна, e-mail: akholod@ukr.net*

Стаття присвячена аналізу громадянського суспільства і ЗМК у системі соціального інжинірингу. Автор пропонує розглядати відносини між ЗМК і громадянським суспільством завдяки триєдиному принципу.

Ключові слова: соціальний інжиніринг, громадянське суспільство, засоби масової комунікації.

Проблема, якій присвячене дослідження, стосується відсутності перевірених знань про рівень і якість відносин між двома соціальними інститутами, а саме, з одного боку, громадянським суспільством, з другого боку, засобами масової комунікації (далі — мас-медіа). Саме тому виникає нова проблема: невідомо як саме (за якими процедурами) слід ідентифікувати функціонуючі нині моделі згаданих відносин, оскільки ті критерії, які застосовувалися до аналізу функцій відносин між ЗМК і громадянським суспільством (хоча становлення такого ще також є проблематичним і незавершеним), застаріли і не відповідають сучасним умовам трансформації суспільства. Невідомими є і моделі налагодження відносин між соціальним інститутом «ЗМК» і соціальним інститутом «громадянське суспільство». Їх ще слід будувати, створювати, аби втілити в соціальні практики. Але і тут виникає проблема: нині відсутні знання як щодо принципів побудови суто української моделі відносин між ЗМК і громадянським суспільством, так і щодо критеріїв верифікації таких моделей. Іншими словами, нині ми маємо вузол проблем, до вирішення яких неодмінно слід залучити фахівців із соціальних комунікацій, які мають знання соціального інжинірингу.

Науково-практична цінність аналізованої проблеми полягає в тому, що запропоновані варіанти вирішення згаданих раніше проблем у руслі їхнього зв'язку з принципами і постулатами соціального інжинірингу можуть бути застосовані на практиці української реальності. Хоча згадане праксеологічне застосування описаних і запропонованих нами положень не може гарантувати успіху у соціальному розвитку громадянського суспільства під впливом ЗМК.

Аналіз досліджень і публікацій. Достеменно не відомо про те, що нині превалює у формуванні громадянського суспільства: мас-медіа чи інші соціальні інститути (наприклад, інститут багатопартійності, інститут президентської

влади, інститут демократичних виборів, правові соціальні інститути). Конкретно відомо [3, с. 161–167; 5, с. 8–20; 6, с. 141–145; 7, с. 30–59], що на формування громадянського суспільства впливає плюралістичний принцип відносин між владою і суспільством (наявність альтернативної точки зору, наприклад, у недержавних організацій). Провідною точкою зору серед дослідників є така, що передбачає:

- 1) необхідність постійної взаємодії між владою і мас-медіа;
- 2) журналістика повинна працювати «не навздогін подіям, а на їхнє випередження», треба, щоб журналістика «була превентивною щодо суспільного зла, зміцнювала, а не послаблювала національний громадянський імунітет і своєчасно знешкоджувала загрози загальнонаціонального, європейського та глобального масштабу» [4];
- 3) «медіа мають навчитися оволодівати перевіреною якісною інформацією»
- 4) медіа повинні своєчасно сплачувати податки від доходів, отриманих від реклами, що є «однією з передумов незалежності медіа» [4].

Наприклад, дослідники Т.В.Азарова та Л.К.Абрамов вважають, що у справі налагодження відносин між ЗМК і громадянським суспільством як «найважливішим інструментом взаємодії між соціально активними громадянами та суспільством загалом» є оволодіння владою «методами взаємодії з журналістами» [1–2].

Отже, нинішні дослідники сходяться у думці про те, що ситуація зі становленням громадянського суспільства під впливом ЗМК ще далекі від ідеалу, який відповідає європейському зразку, а ліпше — українській моделі майбутнього громадянського суспільства.

Хід дослідження. У зв'язку з викладеною проблемою та баченням шляхів її вирішення ми пропонуємо звернутися до основних принципів соціального інжинірингу, або соціальної інженерії.

Соціальною інженерією називаємо триєдиний комплекс процесів, спрямованих на:

- 1) *ідентифікацію* (визначення одного оригінального явища, процесу з певної кількості інших, що є подібними до оригінального, але які відрізняються від нього) існуючих моделей соціальної активності громадянського суспільства;
- 2) за результатами ідентифікації *утворення* нової (більш якісної) моделі соціальної активності громадянського суспільства;
- 3) *прагматизацію* у майбутньому дієвості й ефективності створених моделей соціальної активності громадянського суспільства.

Отже, надалі описаний триєдиний комплекс процесів будемо називати **триєдиним принципом реалізації соціальної інженерії**.

Проілюструємо соціальну інженерію двома прикладами.

Приклад 1 — *соціальна інженерія, що спирається на політичну активність громадянського суспільства*.

Серед великої кількості моделей сучасної соціальної активності, що впливають на трансформацію свідомості суспільства, є процеси політичної активності. Одним із видів політичної активності є вибори. Під час виборів зацікавлені політичні суб'єкти використовують спеціально призначені соціально-комунікаційні технології. Мета таких технологій — змінити свідомість суспільства у потрібному напрямку. Наприклад, політичні опоненти застосову-

ють нечесні підрахунки голосів виборців з метою зміни співвідношення між показниками кількості прихильників лідируючих політичних суб'єктів. За результатами таких підрахунків певна політична сила переможе на виборах і почне змінювати на гірше (інмутовати) або на краще (мутувати) моделі поведінки суспільства. Іншими словами, відбудеться трансформація свідомості суспільства. Назвемо нечесний підрахунок голосів виборців технологією «нечесних підрахунків». Саме процес виокремлення ознак нечесних підрахунків голосів виборців, а пізніше — іменування такого процесу ми називаємо ідентифікацією або першим процесом соціальної інженерії громадянського суспільства.

Другим процесом соціальної інженерії у нашому прикладі буде *утворення* нової (більш якісної) моделі соціальної активності громадянського суспільства за результатами здійсненої ідентифікації. Нова модель соціальної активності повинна бути якіснішою за ту, яка була ідентифікована. Шляхи покращення якості моделі соціальної активності суспільства можуть бути різними і спиратися на три вектори моделювання:

- 1) додавання до існуючої моделі декілька нових елементів;
- 2) трансформування існуючої моделі соціальної активності громадянського суспільства до критичної межі, після чого стара модель перетворюється на нову;
- 3) утворення нової моделі соціальної активності громадянського суспільства без врахування існуючих закономірностей і принципів побудову такої моделі.

У нашому прикладі 1 моделі соціальної інженерії, що спирається на політичну активність суспільства, додаванням нових елементів до існуючої моделі буде, наприклад, перехід від виборів за партійними списками до моделі виборів за сумісним, комбінованим варіантом (і за партійними списками, і за мажоритарним принципом). Сама модель політичних виборів як політичної активності не змінена, лише доданий порядок виборів за мажоритарним принципом.

Трансформуючи існуючу модель політичних виборів президента, можна настільки змінити модель соціальної політичної активності громадянського суспільства, що вона стане новою: треба, наприклад, запропонувати суспільству обирати президента не прямим способом завдяки поіменному голосуванню громадян України, яким виповнилося на день виборів 18 років, на виборчих дільницях по всій країні в один день, а шляхом таємного голосування членів парламенту країни (нині — 450 депутатів Верховної Ради України). Таким чином зміниться/трансформується свідомість моделі поведінки суспільства, модель соціальної політичної активності громадянського суспільства до критичної межі, після чого стара модель перетворюється на нову.

Можливий також варіант, коли буде запропонована принципово нова модель соціальної політичної активності громадянського суспільства, яка не буде подібною до жодної з тих моделей, які існували і функціонували дотепер. Наприклад, кожний громадянин країни висловлює власну думку щодо політично-економічного устрою держави шляхом її разової фіксації у віртуальному вигляді у банку даних генеральної пам'яті суспільства. Біологічно-електронний мозок людства самостійно визначає домінуючу позицію представників певної держави й оголошує свої рішення. Таке рішення не підлягатиме оскарженню чи скасуванню. Слід визнати у такому фантастичному варіанті принципово нову

форму соціальної політичної активності громадянського суспільства, яка кардинально трансформує суспільство і його моделі поведінки.

Утворення нової (або трансформованої старої) моделі соціальної політичної активності громадянського суспільства не завершує процес соціальної інженерії. Останнім етапом її є прагматизація у майбутньому дієвості й ефективності створених моделей соціальної політичної активності суспільства. Наприклад, фахівці соціальної інженерії, які дотичні до створення певної моделі, прагматизують (розраховують певний ступінь впливу дії запропонованої ними моделі) зміни у громадянському суспільстві. Плануючи наслідки дії певної моделі соціальної політичної активності суспільства, фахівці соціальної інженерії доходять висновків про те, що вже нині слід готувати певні арсенали, ресурси для реалізації замисленого у майбутньому. Саме таким чином і здійснюється розвиток громадянського суспільства: завдяки і через трансформацію свідомості суспільства.

Надефективним нині засобом трансформації свідомості суспільства слід вважати масові медіа (масмедіа).

Ідучи слідом за триєдиним принципом трансформації свідомості за рахунок соціальної інженерії, нам необхідно навести приклад, у якому яскраво ілюструвалася б його дія.

Приклад 2 — соціальна інженерія, що спирається на масмедійну активність суспільства.

Наприклад, у майбутньому з'явиться потреба вконструювання в свідомість суспільства віри в те, що для відчуття щастя кожному працездатному члену суспільства необхідно відпрацювати за добу 10 годин на виробництві матеріальних цінностей і 6 годин на виробництві духовних цінностей. За триєдиним принципом реалізації соціальної інженерії, що спирається на масмедійну активність громадянського суспільства, вже нині слід здійснити такі дії:

1) *ідентифікувати* існуючі моделі масмедійної активності, достеменно вивчити їх;

2) за результатами ідентифікації існуючих моделей масмедійної активності громадянського суспільства *утворити* нові (більш якісні) моделі;

3) *прагматизувати* на майбутнє дієвість та ефективність створених моделей соціальної масмедійної активності громадянського суспільства.

Для узгодження дій соціальної інженерії з першим принципом (ідентифікація) спочатку слід виокремити існуючі моделі масмедійної активності громадянського суспільства. До таких моделей, наприклад, можемо віднести повідомлення новин на радіо та на телевізійних каналах щовечора у певному порядку:

Реклама
Політика
Економіка
Суспільство
Культура
Спорт
Погода
Реклама

Відомо, що новини на деяких телевізійних каналах (наприклад, «ICTV», «СТБ») вже декілька років як змінили порядок подавання новинної інформації відповідно у передачах «Факти» та «Вікна-новини». Згадані зміни стосуються перш за все порядку слідування тематичних блоків. Замість політики та економіки, телеглядачам пропонуються новини з рубрики «Суспільство». Такий спосіб додавання нових елементів в існуючу модель трансляції новин не є утворенням нової моделі, але трансформаційним засобом може називатися.

Другий принцип реалізації соціальної інженерії (утворення нової моделі) передбачає пропонування таких змін в існуючих моделях масмедійної активності соціуму, які перетнуть межу критичної маси і набудуть ознак нових (більш якісних) моделей подавання новин. Наприклад, новини як такі не будуть мати рубрикацію «політика», «економіка», «спорт», «суспільство», «культура» або «спорт» чи «погода». Телеглядач сам буде обирати собі ті теми з різних рубрик, які йому хочеться переглянути (почути). Зміни за описуванням другим принципом соціальної інженерії, що спирається на масмедійну активність громадянського суспільства, також є засобами трансформації свідомості суспільства.

Третій принцип соціальної інженерії передбачає прагматизацію на майбутнє дієвості та ефективності створених моделей соціальної масмедійної активності громадянського суспільства. У наведеному прикладі 2 (про моделювання подавання новин за стандартними і штампованими рубриками) прагматизація фіксуватиметься в тому, що фахівці-масмедійники (журналісти і ті, хто дотичний до виробництва новин) не будуть пропонувати конкретні рубрики як такі і в конкретному штампованому і стандартизованому вигляді і порядку. Вони будуть утворювати бази новин за тематичним наповненням (за рубриками), але подавати їх не будуть. Прагматичність полягає в тому, що, наприклад, телевізійна аудиторія сама буде визначати місце сприйняття і час сприйняття інформації, яка їй потрібна. Як це буде забезпечуватися технічними гаджетами? Невідомо. Залишається тільки вірити в шалені темпи винахідництва в кібернетичному дискурсі.

Висновки. Отже, за наслідками аналізу прикладів 1 і 2, які наведені нами задля ілюстрації триєдиного принципу реалізації соціальної інженерії, можемо констатувати, що обговорюваний принцип:

- 1) дозволяє описувати явища соціальної інженерії;
- 2) є таким, що пояснює існуючі явища і процеси соціальних комунікацій у громадянському суспільстві;
- 3) розтлумачує зв'язок між старими і нинішніми моделями масмедійної активності громадянського суспільства, з одного боку, і впливом на моделі активності суспільства у майбутньому, з другого боку;
- 4) детермінує об'єктивність стосунків і відносин між масмедіа і споживачами інформації у тих саме формах, які вимагає соціальний дискурс і пропонують існуючі моделі трансляції інформації.

---

1. Азарова Т.В. Засоби масової інформації та громадянське суспільство [Електронний ресурс] / Т.В. Азарова. — Режим доступу : <http://www.lacenter.org.ua/2013-09-10-08-52-50/68-2013-09-10-09-15-24/115-2010-05-07-09-02-32.html> (дата звернення — 01.10.2013).

2. Азарова Т.В., Абрамов Л.К. Інформаційне забезпечення процесу вирішення соціальних проблем на місцевому рівні / Т.В. Азарова, Л.К. Абрамов. — Кіровоград: ІСКМ, 2003. — 116 с.
3. Бартошек А. Граждане и масс-медиа — государство, регион и профессиональные связи в медийном дискурсе / А. Бартошек // Масс-медиа и гражданское общество : монография [под ред. А.М. Холода; А. Бартошек, А. Лобанова, С. Михальчик и др.]. — Кривой Рог: Международный исследовательский центр «Человек: язык, культура, познание», 2008. — С. 158–224.
4. Губерський Л.В. Інформаційна політика України [Електронний ресурс] / Л.В. Губерський. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10810806/politologiya/zasobi_masovoyi_informatsiyi_komunikatsiyi_ukrayini_formuvanni_gromadyanskogo_suspilstva
5. Лобанова А.С. Методологическое обоснование функционирования диалекты «гражданское общество — масс-медиа» / А.С. Лобанова // Масс-медиа и гражданское общество : монография [под ред. А.М. Холода; А. Бартошек, А. Лобанова, С. Михальчик и др.]. — Кривой Рог: Международный исследовательский центр «Человек: язык, культура, познание», 2008. — С. 8–29.
6. Михальчик С. Массовые коммуникации в системе гражданского общества / С. Михальчик // Масс-медиа и гражданское общество : монография [под ред. А.М. Холода; А. Бартошек, А. Лобанова, С. Михальчик и др.]. — Кривой Рог: Международный исследовательский центр «Человек: язык, культура, познание», 2008. — С. 107–157.
2. Холод А.М. Психолінгвістический аспект анализа проблем взаимосвязи масс-медиа и гражданского общества / А.М. Холод // Масс-медиа и гражданское общество : монография [под ред. А.М. Холода; А. Бартошек, А. Лобанова, С. Михальчик и др.]. — Кривой Рог: Международный исследовательский центр «Человек: язык, культура, познание», 2008. — С. 30–106.

CIVIL SOCIETY AND MASS MEDIA IN THE SYSTEM OF SOCIAL ENGINEERING

Olexandr Kholod

Kyiv National University of the Culture and Arts,
Schorsa Str., 36, Kyiv, 01133, Ukraine

E-mail: akholod@ukr.net

This article analyzes civil society and mass media in the system of social engineering. The author proposes to consider the relationship between mass media and civil society through the Three Ones.

Key words: social engineering, civil society, media communication.

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО И СМК В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНЖЕНЕРИНГА

Александр Холод

Киевский национальный университет культуры и искусств,
ул. Щорса, 36, Киев, 01133, Украина

E-mail: akholod@ukr.net

Статья посвящена анализу гражданского общества и СМК в системе социальной инженерии. Автор предлагает рассматривать отношения между СМК и гражданским обществом благодаря триединому принципу.

Ключевые слова: социальная инженерия, гражданское общество, средства массовой коммуникации.

Стаття надійшла до редколегії 03.10.2013

Прийнята до друку 14.10.2013